

школяра дасть змогу не тільки уточнити тенденції особистісного розвитку дітей, котрі перебувають у різних умовах сімейного виховання, але й розробити адекватні психологічні засоби попередження і корекції небажаних проявів самооцінки дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Т. В. Семейная социализация. Семейная психология : учеб. пособ. / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2004. – 264 с.
2. Билкина Н.Д. Семейное воспитание и его психологическое сопровождение / Н.Д. Билкина // Вопросы психологии. – 2006. – №5. – С. 38–48.
3. Дюльдина Ж. Ошибки семейного воспитания и их влияние на формирование у ребенка системы ценностей / Ж. Дюльдина // Воспитание школьников. – 2009. – № 1. – С. 70–71.
4. Захарова А.В. Структурно–динамическая модель самооценки / А.В. Захарова // Вопросы психологии. – 1999. – №1. – С. 29–36.
5. Кравченко Т.В. Життєві сценарії сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості / Т.В. Кравченко // Педагогіка і психологія. – 2012. – №1. – С. 62–64.
6. Психологія сім'ї : навчальний посібник / В. М. Поліщук, Н. М. Ільїна, С.А. Поліщук та ін. – Суми : Університетська книга, 2009. – 282 с.
7. Савчин М.В. Вікова психологія / Савчин М.В., Василенко Л.П. – Київ : Академвидав, 2005. – 360 с.
8. Супрун И.П. К вопросу об особенностях развития детей младшего школьного возраста / И.П. Супрун // Наука і освіта. – 2011. – №3. – С. 60–62.
9. Сорока О.Б. Интегрировані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії / О.Б. Сорока // Педагогіка і психологія. – 2001. – №1. – С. 53–67.
10. Федоришин Г.М. Психологія становлення особистості у батьківській сім'ї / Г.М. Федоришин. – Івано–Франківськ : Плай, 2006. – 174 с.
11. Формування сімейних цінностей у дітей шкільного віку в сучасних соціокультурних умовах : монографія / за ред. Гончар Л. В. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 176 с.
12. Якобсон С.Т. Адекватная самооценка как условие нравственного воспитания младших школьников / Якобсон С.Т., Морева Г.Ш. // Вопросы психологии. – 1995. – №3. – С. 55–61.

Онищенко Ирина

Науковий керівник – викл. Андрійчук І.

ФЕНОМЕН КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

На сучасному етапі розвитку суспільства модернізація Нової української школи вимагає вдосконалення змісту і технологій підготовки вчителів в Україні. Початкова школа повинна відігравати одну із важливих ролей в загальному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, навчання та здатності учнів жити та адаптуватися до швидких змін у країні та суспільстві, уміння мислити самостійно, критично, творчо, та здатності генерувати нові ідеї.

Зміна напрямку державної політики України в галузі освіти позначає перехід до розвитку такого суспільства, у якому вкрай необхідно є потреба створення сприятливого простору для формування успішних, конкурентноздатних, критично мислячих особистостей, спроможних ефективно працювати та навчатися протягом усього життя, здатних до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток суспільства [2].

Мета статті - розкрити суть поняття «критичного мислення» та визначити особливості формування та розвитку критичного мислення у молодших школярів в умовах Нової української школи.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми вказує на те, що в колі науковців одностайного визначення щодо поняття критичного мислення немає. Тому охарактеризуємо найбільш поширені підходи щодо його розуміння.

Феномен критичного мислення досліджували такі науковці: Дж. Браус, Д. Вуд, М. Векслер, Р. Джонсон, С. Заир-Бек, Р. Енніс, Д. Клустер, В. Мисан, О. Пометун, Н. Поспелов, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б. Теплов, Л. Терлецька, С. Терн, О. Тягло, Д. Халперн.

Зокрема, у роботах Б. Теплова та С. Рубінштейна зустрічаємо думку, що феномен критичного мислення ототожнюється з якістю розуму. А саме, Б. Теплов стверджував, що вміти оцінювати роботу думки, це і є критичне мислення. У ситуаціях, коли людина стикається з багатьма варіантами вирішення проблем, С. Рубінштейн пов'язує критичне мислення зі здатністю перевірити певні гіпотези у різних ситуаціях.

Критичне мислення є складним процесом, який починається із ознайомлення з інформацією, а завершується прийняттям певного рішення та складається з кількох послідовних етапів: сприйняття інформації з різних джерел; аналіз різних точок зору, вибір власної точки зору; зіставлення з іншими точками зору; добір аргументів на підтримку обраної позиції; прийняття рішення на основі доказів [3, с. 25].

Дж. Браус та Д. Вуд займалися дослідженням критичного мислення як виду розумової діяльності. Вони визначають такий спосіб мислення як рефлексивне мислення, що дає змогу мислити об'єктивно та діяти логічно за здоровим глуздом, надаючи можливість дивитись на речі з різних ракурсів і відмовлятися від упереджень та знаходити нові можливості для вирішення проблем. Критично мисляча людина може визначати проблеми, окреслювати цілі, знаходити інформацію, систематизувати та подавати знання, встановлювати причинно-наслідковий зв'язок між визначеннями та ідеями.

Видатна дослідниця Д. Халперн стверджує, що критичне мислення – це використання когнітивних технік або стратегій, які збільшують шанси отримати бажаний результат. В основі розвитку критичного мислення є його навички, а саме перелік операцій, які дають можливість знайти спосіб досягнення поставлених цілей.

В умовах нової соціокультурної реальності актуальності набирає питання розвитку критичного мислення молодших школярів, адже світ технологій та соціуму, що швидко змінюється, вимагають різних способів мислення, формування та узагальнення нових поглядів на конкретні ситуації, а також здатності швидко досягати цілей у невизначених умовах.

У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що серед наскрізних умінь, якими учні поступово та систематично оволодівають під час вивчення всіх напрямків освіти є критичне мислення [1, с.37].

У навчальній програмі початкової школи критерії оцінювання навчальної діяльності учнів залежать не від обсягу знань, а від аналізу, результативності, активного використання знань та умінь в нестандартних ситуаціях та вміння здійснювати науково-дослідну діяльність. Тому очевидним є те, що питання розвитку критичного мислення в рамках Нової української школи є досить актуальним, і набуває популярності. Формування здорово мислячої нації треба починати змалку.

Згідно з О. Пометун, критичне мислення – це особливий спосіб мислення, який поєднує аналіз, синтез й обґрунтоване оцінювання достовірності інформації; здатність бачити проблему, визначати її причини, передбачати наслідки; формулювати гіпотези; генерувати ідеї та відстоювати свою позицію на основі фактів та аргументів; прийняття свідомого рішення [3].

Критично мисляча людина приймаючи важливі рішення ставить собі запитання: чому я приймаю саме таке рішення? Що саме на мене вплинуло? Які є інші альтернативи? Ми можемо обговорювати з дітьми їхні рішення, ставлячи такі запитання їм і поступово навчаючи їх ставити ці запитання самим собі. Так ми допомагаємо формуванню усвідомленості та ширшого мислення, що робить людину більш глибокою та незалежною [3 с.65].

Критично мислити можуть усі, але не всі хочуть це робити. Критично мислити потрібно навчати для того, щоб учні могли використовувати ці навички в конкретній предметній діяльності [4, с. 45].

Критичне мислення починається із запитання і з'ясування проблем, які необхідно розв'язати. Людські істоти допитливі за своєю природою. Коли ми помічаємо якусь новизну, ми одразу прагнемо дізнатися, що це таке. Американський філософ і педагог Джон Дьюї вважає, що «критичне мислення виникає тоді, коли учні починають займатися конкретною проблемою» [3, с. 65].

Великий внесок у вивчення питання критичного мислення вніс дослідник Р. Пауль. На його думку, розвиток критичного мислення можна проаналізувати декількома способами. З одного боку, критичне мислення – це шлях до самовдосконалення. А з другого боку, таке

мислення базується на критеріях, які використовуються для правильної оцінки психічного процесу [6, с. 20].

Аналізуючи трактування науковців, можна визначити такі ознаки критичного мислення:

1. Незалежність. Думки людини може висловити лише вона сама. Ніхто не має впливати на неї. Її мислення буде критичним лише тоді, коли воно буде носити індивідуальний характер.

2. Постановка проблеми. Критичне мислення слід починати з постановки проблеми, оскільки її вирішення може мотивувати людей критично мислити. Початок вирішення проблем - це збір інформації, адже необхідно зібрати фундамент, для того, щоб почати мислити критично.

3. Прийняття рішень. Кінцем процесу критичного мислення є прийняття рішень, які найкраще вирішать проблему.

4. Чіткі аргументи. Ті, хто критично мислить, повинні розуміти, що часто може бути кілька варіантів вирішення однієї проблеми.

Підсумовуючи варто зазначити, що критичне мислення – складне, багатовимірне та багаторівневе явище. Критичне мислення – це здатність особистості самооцінювати реальність, інформацію, знання, думки та твердження інших та знаходити ефективні рішення на основі стереотипів та розроблених стандартів.

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, цілеспрямоване формування та розвиток критичного мислення висуває певні вимоги до структури навчальних програм. Дослідниками (А. Кроуфорд, Д. Макінстер, С. Метьюз, О. Пометун, В. Саул та ін.) було запропоновано наступну структуру уроку в школі:

Фаза актуалізації (виклик). Вчитель повинен оновити наявні знання в пам'яті учнів, оцінити знання учнів, встановити навчальні цілі, зосередити увагу на темі та забезпечити передумови для розуміння нових ідей.

Фаза побудови знань (реалізація сенсу). Очікування учнів слід порівнювати з контентом, який вивчається, очікування слід переглянути, визначити ключові моменти, слідкувати за процесом мислення і робити висновки. Зміст уроку повинен поєднуватися з особистим досвідом учнів, щоб викликати питання щодо вмісту, засвоєного на уроці.

Фаза консолідації (рефлексія). Слід узагальнити основні ідеї, пояснити деякі міркування, обмінятися судженнями та думками, визначити особистісне ставлення, перевірити твердження та оцінити процес навчання [5, с. 67].

Отже, можна зробити висновок, що критичне мислення – це здатність людини самостійно оцінювати реальність, аналізувати інформацію, знання, думки та твердження і знаходити ефективне рішення різних проблем з урахуванням власного досвіду та певних стандартів. Особливість формування та розвитку критичного мислення в процесі початкової освіти полягає у наступному: мета навчального процесу - це не запам'ятовування наявних знань, а розуміння та перетворення отриманої інформації. Розвиток критичного мислення школярів повинен відбуватися шляхом залучення технологій активного та інноваційного навчання. Діти повинні шукати, досліджувати, аналізувати матеріал. Невід'ємною частиною критичного мислення має бути зворотній зв'язок, адже він дає дитині можливість відчувати свою силу у вирішенні проблем. Тому важливим питанням сьогодення є вивчення проблеми, розробка та впровадження технологій і формування критичного мислення у молодших школярів в рамках Нової української школи. Подальше наше дослідження передбачає діагностику особливостей критичного мислення молодших школярів та їх розвиток в контексті освітнього середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний стандарт початкової освіти № 87 [Чинний від 2018. 21. 02]. Київ: Кабінет Міністрів України, 2018.
2. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України, 2016. Режим доступу: <http://mon.gov.ua>.
3. Пометун О. І., Пилицатіна Л.М., Сущенко І.М. та ін. Основи критичного мислення: навчальний посібник для учнів старших класів загальноосвітньої школи. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2010. 216 с.
4. Пометун О., Сущенко І. Путівник з розвитку критичного мислення в учнів початкової школи : метод. посіб. для вчителів. Київ, 2017. 96 с.

5. Технології розвитку критичного мислення учнів / А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Д. Макінстер; наук. Ред., передм. О.І. Пометун. К.: Вид-во «Плеяди», 2006. 220 с.
6. Тягло А.В. Критическое мышление: проблема мирового образования XXI века. *Постметодика*. 2001. №3 (35). С. 19-26.

Сушко Христина

Науковий керівник – доц. Олексюк В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА КОРЕКЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Процеси інтеграції України в європейську спільноту актуалізують проблему навчання дітей з особливими освітніми потребами. Стрімкий розвиток інклюзивної освіти в Україні детермінували збільшення наукового та практичного інтересу до навчання та виховання дітей з порушеннями розумового розвитку, з синдромом Дауна зокрема. Найбільш дослідженими та описаними в сучасній спеціальній психології є проблеми функціонування пізнавальної діяльності (О. Агавелян, І. Бгажнокова, І. Коробейников, В. Коркунов, Г. Щербакова) та особливості корекції її порушень у таких дітей (Н. Бодянська, М. Бруні, С. Вайнерман, Н. Гіренко, П. Жиянова, Л. Кумин, А. Савицький, П. Уіндерс, Т. Чугунова).

Мета статті – обґрунтувати основні підходи до розуміння причин, механізмів, шляхів подолання порушень пізнавальної сфери молодших школярів з синдромом Дауна. Синдром Дауна – вроджена хромосомна аномалія, яка спричиняє психічний недорозвиток фізичних, психічних, інтелектуальних та емоційних якостей дитини [3, с. 12-13]. Основна увага науковців і практиків приділяється дослідженню стану функціонування інтелектуальної діяльності у таких дітей.

А. Альохіна зазначає, що синдром Дауна у дітей є диференційованою формою психічного недорозвитку [1]. Такі діти до 4 років характеризуються глибоким недорозвитком основних психічних функцій: пам'яті, мислення, мовлення. При порушенні розумового розвитку провідними факторами є слабкий пізнавальний інтерес та уповільнена наочність, недостатнє сприймання нового.

Результати досліджень свідчать, що психомоторний розвиток, притаманний дітям із синдромом Дауна, є асинхронним: за деякими лініями показники розвитку позитивні (здібності до переробки зорово-просторової інформації, соціально-емоційний розвиток), проте проблемними є такі аспекти, як рухова сфера, переробка звукової інформації, порушення експресивного мовлення.

Якісні особливості розумової відсталості, властиві дитині з синдромом Дауна, найвиразніше проявляються в недорозвинутості вищих психічних функцій. Зокрема, різко порушені функції другої сигнальної системи, мислення дітей цієї групи відрізняється слабкою рухливістю, недосконалі такі операції як порівняння, аналіз, синтез, низький рівень узагальнень. Лише при спеціально організованій роботі вчать встановлювати відмінності між окремими предметами, об'єднувати предмети у класифікаційні групи. Проте, відмінності між окремими предметами і явищами встановлюються такими дітьми тільки в межах конкретного випадку. Якщо має місце відхилення від заданої ситуації, то вони інтелектуально безпорадні. Порушення абстрактного мислення також знаходять вираження в ускладненому формуванні навичок лічби та рішенні арифметичних задач [10, с. 164].

Важливим напрямком корекції пізнавальної сфери дітей з синдромом Дауна в зарубіжній практиці є впровадження програм раннього втручання: корекція розвитку дитини з моменту її народження, якою займаються різні фахівці: фізіотерапевти, педіатричні патронажні сестри, логопеди, педагоги, психологи, домашні лікарі [10]. За свідченням зарубіжних авторів, найбільші досягнення у когнітивному розвитку мають діти, що займалися за програмами «дитина-батьки» у віці 1–2 років [6]. На сучасному етапі в Україні використовуються вітчизняні та світові методики, що забезпечують ефективну психологічну корекцію пізнавальної сфери дітей із синдромом Дауна.

1. Методика формування основних рухових навичок (ОРН) розроблена голландським фізіотерапевтом П. Лаутеслагером. Методика охоплює тестування рівнів розвитку основних